

УДК 37.013 : 371.13

Ковач Аттіла

ПРОФОРІЄНТАЦІЯ УЧНІВ У ПОЗАШКІЛЬНОМУ ВИХОВАННІ З ВИКОРИСТАННЯМ МУЗЕЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКАРПАТТЯ

У статті розкривається питання використання музейно-освітнього середовища Закарпаття для профорієнтації учнів. Показано можливості для такого використання у позашкільній освіті, зокрема у гуртках, як основній традиційній формі реалізації змісту позашкільної освіти і виховання учнів як у процесі вивчення окремого навчального предмета чи їх сукупності, так і різноманітних інтегрованих курсах.

Запропоновано класифікацію гуртків за профорієнтаційною спрямованістю з урахуванням найбільш загальної класифікації професій (за Г. Климовим), та розроблено технологію профорієнтації учнів у музейно-освітньому середовищі Закарпаття для позашкільного виховання, зокрема, гурткової роботи.

Ключові слова: профорієнтація учнів, музейно-освітнє середовище, Закарпаття, позашкільне виховання, гурткова робота.

Постановка проблеми. Профорієнтаційна робота з учнівською молоддю не втрачає своєї актуальності у сучасних умовах стрімкого і динамічного розвитку суспільства. Більше того, сьогодні, в період інформатизації і комп'ютеризації, нарощування технологічних потужностей та розробки наносистем, швидкими темпами змінюється і суспільний запит на ті чи інші професії: одні відходять, з'являються нові, інші.

Аналіз стану проведення профорієнтаційної роботи з дітьми та учнівською молоддю у більшості загальноосвітніх навчальних закладів дає підстави стверджувати, що вона проводиться суто формально або взагалі відсутня. За таких обставин суттєво зростає роль і значення позашкільних навчальних закладів як суспільних інституцій додаткової і допрофесійної освіти дітей та учнівської молоді, адже позашкільна освіта є самостійним видом освітньої діяльності, що компенсує або коректує недоліки та протиріччя сучасної шкільної освіти і розглядається як одна з головних ланок безперервної освіти в системі виховання всебічно розвиненої особистості, найповнішого розкриття її задатків і нахилів, створення умов для професійного самовизначення, адже чим вище якісний рівень шкільної освіти, тим ширшим і розгалуженішим стає спектр інтересів і запитів особистості, які сама школа задовольнити не в змозі.

На нашу думку, для успішної профорієнтаційної роботи з молоддю можуть використовуватись різні форми, методи і засоби. Врахування необхідності модернізації традиційних підходів до здійснення профорієнтації та актуалізація потреби пошуку нових способів

профорієнтаційної роботи, а також врахування освітньо-виховного потенціалу музейного середовища надихнуло на вивчення профорієнтаційних можливостей використання цього потенціалу у позашкільній освіті, зокрема у гуртковій роботі з учнями.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні основи музейної педагогіки та її використання у освітньо-виховному процесі школи закладено в дослідженнях Т. Чумалової, Е. Байдиної, Н. Малюшової; з аналізом впливу музейного середовища на якість освіти ознайомлюємось у дослідженнях Т. Белофастової, М. Заїрової, Ю. Омельченка, Б. Столярова, М. Юхневича тощо.

У попередніх дослідженнях нами було проаналізовано проблему формування професійних інтересів учнів загальноосвітніх шкіл Закарпаття, в тому числі, угорськомовних [4], можливості використання засобів музейної педагогіки для профорієнтації учнів [5]. Проблема використання музейно-освітнього середовища Закарпаття для профорієнтації учнів у позашкільному вихованні не отримала належного вивчення і майже не представлена у дослідженнях. Отже актуальність досліджуваної проблеми обумовлена суперечністю між наявними можливостями у позашкільному вихованні для здійснення профорієнтації учнів, в тому числі і в гуртковій роботі та відсутністю системного використання для профорієнтаційних цілей музейно-освітнього середовища Закарпаття.

Мета статті полягає у розкритті можливостей використання музейно-освітнього середовища Закарпаття для профорієнтації учнів у позашкільній освіті, зокрема у гуртковій роботі.

Виклад основного матеріалу. Позашкільна освіта є невід'ємним складником системи освіти, визначеної Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», і спрямована на розвиток здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними первинних професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації та професійної діяльності.

Як відзначається у законі України «Про позашкільну освіту» система позашкільної освіти – це освітня підсистема, що включає державні, комунальні, приватні заклади позашкільної освіти; інші заклади освіти як центри позашкільної освіти: гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі закладів загальної середньої освіти, навчально-виробничих комбінатів, закладів професійної та фахової освіти (професійно-технічної); клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності; культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші заклади освіти; під «позашкільною освітою» розуміють сукупність знань, умінь та навичок, що здобувають вихованці, учні і слухачі в закладах позашкільної освіти, інших суб'єктах освітньої діяльності за програмами позашкільної освіти [3].

Гурток (секція, клуб, творче об'єднання) – основна традиційна форма реалізації змісту позашкільної освіти і виховання учнів як у процесі вивчення окремого навчального предмета чи їх сукупності, так і різноманітних інтегрованих курсів у межах навчальних програм, затверджених МОН України чи адаптованих навчальних програм. За своєю сутністю гурток – це специфічна спільність дітей та учнівської молоді, яка ґрунтується насамперед на добровільності, спільності інтересів, спрямованості на певний вид навчальної та практичної діяльності; середовище, де забезпечуються умови інтелектуального, духовного і фізичного розвитку дітей, реалізація їхнього творчого потенціалу в галузі позашкільної освіти і виховання та створюються комфортні умови соціальної адаптації до умов реального життя [3].

Слід зауважити, що розгалужена система профілізації навчального процесу у комплексних та профільних позашкільних навчальних закладах, відповідно до основних напрямів позашкільної освіти, дозволяє створити належні умови для професійної орієнтації особистості. Вона ефективно сприяє виявленню на ранніх етапах навчання здібностей дитини до того чи іншого виду творчої та професійної діяльності; забезпеченню реалізації інтересів та потреб дитини, можливості подальшої професійної освіти; формуванню системи ціннісних уявлень, професійних знань, умінь та навичок, пошукових та дослідницьких умінь.

Високу результативність профорієнтаційної роботи з вихованцями гуртків, творчих об'єднань забезпечують основні принципи організації навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах (практична спрямованість педагогічного процесу, активність вихованців, синтез їх інтелектуальної та практичної діяльності, позитивна мотивація, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, виховання у колективі тощо), що якісно формують готовність особистості до професійного самовизначення. Зокрема, принцип активності відображає активну роль вихованця гуртка, творчого об'єднання під час засвоєння знань, умінь та навичок, їх повноцінну та ефективну реалізацію на практиці; принцип синтезу інтелектуальної і практичної праці в навчальному процесі позашкільного навчального закладу гарантує трансформацію теоретичних знань, здобутих вихованцями, у внутрішні стимули, підґрунтя для нових можливостей пізнання найрізноманітніших сторін людської праці як свідомої творчої діяльності, яка вимагала великих інтелектуальних зусиль і відкривала б широкі перспективи для пізнання і творчості [8].

Виокремлюють трирівневу класифікацію гуртків, творчих об'єднань позашкільних навчальних закладів:

- гуртки, творчі об'єднання початкового рівня забезпечують загальний розвиток вихованця, теоретичне та практичне оволодіння ним певними основами творчої та трудової діяльності;
- гуртки, творчі об'єднання основного рівня створюють психолого-педагогічні умови для розвитку творчої особистості, надають їй глибоку

теоретичну та практичну підготовку, формують професійні уміння та навички;

– гуртки, творчі об'єднання вищого рівня – для здібних і обдарованих вихованців – забезпечують поглиблене вивчення професійних знань, розвиток професійно важливих якостей особистості з обраного виду діяльності, індивідуальні форми профорієнтаційної роботи, залучення до пошукової та дослідницької діяльності за обраним напрямом [8].

Також виокремлюють гуртки різних напрямів діяльності: соціокультурного, художньо-естетичного, дослідницько-експериментального, науково-технічного, еколого-природничого, туристсько-краєзнавчого, фізкультурно-оздоровчого, військово-патріотичного, дозвіллево-розважального тощо [6].

Гурткова робота в загальноосвітніх навчальних закладах є частиною освітнього процесу. Це один із найефективніших шляхів розвитку творчо спрямованої особистості. Саме тому організація роботи різноманітних гуртків, секцій, студій у загальноосвітніх навчальних закладах потребує особливої уваги з боку адміністрації шкіл та районних управлінь освіти. Результативність позашкільної освіти значною мірою залежить від чіткої, продуманої її організації, планування та координації [6].

Важливе значення для нашого дослідження мають рекомендації щодо забезпечення реалізації основних завдань профорієнтаційної роботи з вихованцями у позашкільній діяльності, в тому числі в гуртковій роботі, за напрямами:

- ознайомлення учнівської молоді з професіями та правилами свідомого вибору професії, що рекомендовані МОН України;
- забезпечення формування та розвитку спрямованості особистості на самопізнання і власну активність як основу майбутнього професійного самовизначення;
- навчання співвідношенню своїх здібностей з вимогами, необхідними для набуття конкретної професії, складання на цій основі власного проекту оволодіння обраною професією;
- забезпечення розвитку професійно важливих якостей особистості тощо.

Системний підхід до використання профорієнтаційних можливостей музейно-освітнього середовища Закарпаття у позашкільній роботі з вихованцями гуртків, творчих об'єднань дозволяє запропонувати іншу класифікацію гуртків, яка більше наближена до класифікації професій: природничо-екологічна, суспільно-гуманітарна, інформаційно-технологічна, технічна та мистецька.

У роботі гуртків природничо-екологічного спрямування (об'єднують географічні, біологічні, хімічні дисципліни) варто орієнтувати учнів на професії типу «Людина – природа».

У роботі суспільно-гуманітарних гуртків (історичні, краєзнавчі, туристичні, соціологічні, філософські, психологічні, здоров'язберігаючі,

економічні дисципліни) варто орієнтувати учнів на професії типу: «Людина-людина». Для прикладу, ознайомлення з роботою гуртка «Наш край» Широківської загальноосвітньої школи I-II ступенів – ДНЗ Виноградівського району Закарпатської області дає підстави стверджувати, що у змісті гурткової роботи питання профорієнтації учнів майже не згадується [2]. Звісна річ, про використання музеїв Виноградівщини для ознайомлення учнів з професіями також не йдеться.

В той час, коли у гуртковій роботі з профорієнтаційною метою учні можуть здійснювати екскурсії, наприклад, у Виноградівський районний історичний музей [1]. Фонди музею налічують близько 10000 експонатів. Як відмічається в описах фондів, на особливу увагу заслуговують знахідки при розкопках стоянки поблизу смт. Королево, які дають важливий матеріал для вивчення первісного заселення Європи близько мільйона років тому. На підставі детального дослідження Королівська стоянка вважається найдавнішою в Центральній та Східній Європі. Цікавою є бронзова колекція музею, яка датується II-м тисячоліттям до н. е.

Музей представляє вичерпні матеріали про повстання угочанських селян під керівництвом Дердя Дожа (поч. XVI ст.) та про визвольну війну угорського та українського народів 1703–1711 рр. проти габсбурзького поневолення. Один із залів експозиції презентує тему «Побут Виноградівщини в період XVIII ст.- першої половини XX ст.». Тут зібрані предмети домашнього вжитку – мотивиля, стільниці, праски, ступи, маслорійки, посуд, лампи, вироби гончарів – глеки, глечики, молочники, декоративні тарілки. Дуже цікавими є зразки народного ткацтва та вишивки, особливо колекція домотканих вишиваних рушників та жіночого і чоловічого вбрання українців, угорців та румунів Виноградівщини.

Аналіз змісту і форми музейних експонатів у контексті профорієнтаційних можливостей дозволяє ознайомити учнів із «фрагментами» професійної діяльності: культуролога, політолога, археолога, краєзнавця, мистецтвознавця. Для цього педагог, що веде гурток може використовувати web-сторінку створеного нами віртуального «Музею професій» [7].

Отже, профорієнтаційний цикл у гуртковій роботі із використанням музейно-освітнього середовища Закарпаття складається з трьох кроків: попереднє планування, продумування, аналіз музейних експонатів з метою виокремлення фрагментів професійної діяльності (мета, предмет, засоби, процесуальні аспекти і результати праці – відтворення (наочне представлення) будь-якого з цих компонент опису професії називаємо фрагментом професійної діяльності – *прим. наші. – А.К.*); відвідування музею; наступне обговорення професій під час роботи у віртуальному «Музеї професій». Власне це і є технологія профорієнтації учнів у музейно-освітньому середовищі у змісті гурткової роботи.

Обговорення професій під час роботи у віртуальному «Музеї професій» включає такі основні елементи: професійну інформацію, професійну

консультацію, професійний добір, професійний відбір та професійну адаптацію.

Професійна інформація – забезпечує ознайомлення дітей та учнівської молоді із змістом і перспективами розвитку професій, формами та умовами оволодіння ними, станом та потребами ринку праці, вимогами до набуття конкретних професій, можливостями професійно-кваліфікаційного становлення тощо.

Професійна консультація – науково організована система взаємодії психолога-профконсультанта та вихованця, що потребує допомоги у виборі професії чи виду діяльності на основі вивчення її індивідуально-психологічних характеристик, професійних інтересів, нахилів, стану здоров'я, особливостей життєвої ситуації та з урахуванням потреб ринку праці.

Професійний добір є системою профдіагностичного обстеження особи, що спрямована на визначення конкретної професії, найбільше придатної для оволодіння нею конкретною особою.

Професійний відбір – визначення ступеню придатності особи до окремих видів професійної діяльності відповідно до нормативних вимог.

Професійна адаптація – сприяння входженню особи у подальшу трудову діяльність та практична перевірка правильності професійного вибору.

Розвиток здатності дітей та учнівської молоді до професійного самовизначення у позашкільному навчальному закладі може здійснюватися на основі таких форм профорієнтаційної роботи (з обов'язковим врахуванням вікових та фізіологічних особливостей вихованців): профорієнтаційних занять, бесід, лекцій, групових та індивідуальних професійних і медичних консультацій; профорієнтаційних ігор, ситуацій, психологічних тренінгів, вправ; пошукових та дослідницьких навчальних проєктів; навчальних екскурсій; зустрічей з уславленими представниками груп споріднених професій та ветеранів праці. У нашому випадку, крім іншого, використовується віртуальний «Музей професій».

Найбільш вживаним компонентом профорієнтаційної роботи в гуртках, творчих об'єднаннях позашкільних навчальних закладів є професійна інформація, що забезпечує ознайомлення вихованців із змістом і перспективами розвитку професій, формами та умовами оволодіння ними, станом та потребами ринку праці, вимогами до набуття конкретних професій, можливостями професійно-кваліфікаційного становлення тощо.

При проведенні профорієнтаційної бесіди з вихованцями гуртків, творчих об'єднань позашкільних навчальних закладів радимо дотримуватися сталого алгоритму, що передбачає наступні складові [4]:

1) загальні відомості про професію:

- місце і роль професії в економічному розвитку держави та суспільства, науково-технічному прогресі;
- коротка характеристика галузі виробництва, де застосовується ця професія, її соціально-економічне значення;

- короткий історичний нарис виникнення професії та перспективи її розвитку на сучасному етапі;

- приклади біографій та трудових досягнень кращих представників цієї професії.

2) навчальна інформація про виробничий зміст професії:

- сфера діяльності та вид праці;

- предмет, засоби та продукт (результат) трудової діяльності;

- основні знаряддя праці, виробничі операції, робоче місце працівника;

- обсяг механізації та автоматизації праці;

- загальні та спеціальні знання, вміння і навички, моральні якості представника цієї професії;

- зв'язок з іншими професіями та виробничими спеціальностями.

3) основні відомості про умови праці та вимоги професії до людини:

- санітарно-гігієнічні умови праці (температурний режим, чистота повітря, освітленість, шум);

- режим та ритм праці;

- спеціальні вимоги до фізичних та фізіологічних особливостей людини (характеристика видів мислення, пам'яті, уваги, темпераменту, моторно-рухові дії тощо), віку та здоров'я (медичні протипоказання);

- характер труднощів у виробничій діяльності, можливість виробничих травм та профзахворювань;

- елементи творчості у виробничій діяльності;

- економічні умови праці за цією професією (система оплати праці, відпустка);

- вплив професії на рівень життя працівника, його добробут та побут.

4) інформація про систему професійної підготовки:

- можливі шляхи здобуття професії (навчальні курси, НВК, професійно-технічні та вищі навчальні заклади);

- зв'язок професійної підготовки з навчальною та трудовою діяльністю в загальноосвітніх школах та позашкільних навчальних закладах;

- рівень та обсяг професійних знань, умінь та навичок необхідних для отримання початкового кваліфікаційного розряду з певної професії;

- перспективи професійного зростання та перепідготовки;

- джерела додаткової інформації про професію (періодичні видання, навчально-методична література, теле- та радіотрансляції, комп'ютерні носії тощо).

Використання засобів музейної педагогіки для профорієнтації учнів передбачає організацію музейно-освітнього середовища, яке дозволяє реалізувати проектно-дослідницьку діяльність на різні теми: «Професії минулого: із історії Закарпаття»; «Народні ремесла та майстри художніх виробів»; «Гончарство на Закарпатті»; «Професія: художник. Художники Закарпаття»; «Електрифікація на Закарпатті. Професії, пов'язані із електрифікацією».

Аналогічно може бути представлена технологія профорієнтації учнів з використанням музейно-освітнього середовища Закарпаття для інших типів гуртків.

У позашкільній роботі з учнями найкращим чином можуть бути реалізовані екскурсії по музеям Закарпаття: «Музей народної архітектури і побуту», «Замки Закарпаття»; «Закарпатський обласний художній музей»; «Музейний комплекс «Старе село»; «Музей лісу і сплаву», «Краєзнавчий музей»; «Зоологічний музей»; «Міні–музей історії медицини» тощо. Планування і організація екскурсій у нашому випадку, крім ознайомлення учнів із музейними експонатами, передбачає екскурсійні подорожі, розповіді про професії. Для цього учнів просять заздалегідь підготуватися до розповідей, або коротких повідомлень.

Головна увага учнів звертається на постаті відомих людей краю, окремі факти із їх біографії, шлях до успіху (здібності+освіта+робота над собою+робота в команді+роль фахової оцінки досягнень людини у діяльності).

Висновки. Позашкільна освіта, яка реалізується у різних формах, зокрема гурткової роботі, містить великі можливості для профорієнтаційної діяльності. Використання у цій роботі потенціалу музейно-освітнього середовища Закарпаття розширює можливості і додає їй культурно-освітньої спрямованості. Разом з тим, така робота потребує попередньої підготовки. Використання профорієнтаційної технології у гурткової роботі із залученням культурно-освітнього потенціалу музейного середовища позбавляє хаотичності; більше того, надає їй системності, сприяє ефективності, розкриттю творчих здібностей учнів, виявленню їхніх професійних уподобань. Зусилля, спрямовані на організацію такої діяльності покликані, насамперед, применшити відтік угорськомовних учнів за кордон у пошуках своєї професійної стежини.

Перспективи подальших досліджень пов'язані із обґрунтуванням змісту підготовки педагога до профорієнтації учнів у гуртках із використанням музейно-освітнього середовища Закарпаття.

Список використаних джерел

1. Виноградівський районний історичний музей. URL: <https://www.karpaty.info/ua/uk/zk/vn/vynohradiv/museums/history/>
2. Гурток «Наш край». НВК «Широківська загальноосвітня школа І-ІІ ступенів-ДНЗ» Виноградівського району Закарпатської області URL: <http://shyroke-zosh.uz.sch.in.ua/>
3. Закон України Про позашкільну освіту (чинний зі змінами. Перевірено 08.07.2019) URL: https://kodeksy.com.ua/pro_pozashkilnu_osvitu.htm
4. Керестень І.С., Ковач А.І. Формування професійних інтересів учнів у сучасній школі. *Матеріали міжнародної психолого-педагогічної конференції: Інноваційні методи психолого-педагогічної практики у світлі євроінтеграційних процесів України* – Берегово, 2016. С. 209–214.

5. Ковач А. Дослідження ефективності використання засобів музейної педагогіки у формуванні знань учнів про світ професій. *Збірник наукових праць «Педагогічні інновації у фаховій освіті»*. Ужгород, 2018. Вип. 1(9). С. 58–67.

6. Методичні рекомендації щодо організації гурткової роботи у школі. URL: https://gimnaziumber.at.ua/load/gurtki_fajli/robota_gurtkiv/20-1-0-

7. Музей професій. URL: <https://mus.cloudaccess.host/>

8. Позашкільна освіта. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/pozashkilna-osvita>.

Ковач Аттила

ПРОФОРИЕНТАЦИЯ УЧАЩИХСЯ ВО ВНЕШКОЛЬНОМ ВОСПИТАНИИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ МУЗЕЙНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ ЗАКАРПАТЬЯ

В статье раскрывается вопрос использования музейно-образовательной среды Закарпатья для профориентации учащихся. Показаны возможности для такого использования во внешкольном образовании, в частности в кружках, как основной традиционной форме реализации содержания внешкольного образования и воспитания учащихся как в процессе изучения отдельного учебного предмета или их совокупности, так и различных интегрированных курсах.

Предложена классификация кружков по профориентационной направленности и разработана технология профориентации учащихся в музейно-образовательной среде Закарпатья для внешкольного воспитания, в частности, кружковой работы.

Ключевые слова: профориентация учащихся, музейно-образовательная среда, Закарпатье, внешкольное воспитание, работа в кружках.

Kovach Attilo

VOCATIONAL ORIENTATION OF PUPILS IN OUTDOOR EDUCATION USING THE MUSEUM EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF TRANSCARPATHIA

The article deals with the use of the Transcarpathian museums and educational environment for the guidance of students. Possibilities for such use in extracurricular education, in particular in circles, are shown, as the main traditional form of realization of the content of extracurricular education and upbringing of students both in the process of studying a separate academic subject or their totality, and various integrated courses.

Classification of circles by vocational orientation is proposed and technology of vocational guidance of students in the museum and educational environment of Transcarpathia is developed for extracurricular education, in particular, of circle work.

Keywords: pupils' vocational guidance, museum-educational environment, Transcarpathia, out-of-school education, group work.